

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

مفروضه‌های اساسی انسان‌شناسی حکمت اشراق

مبنایی برای نظریه‌ای دینی در تعلیم و تربیت

معصومه زارعی^۱، داود دهقان^۲

برداشت‌هایی که نظریه‌پردازان از ماهیت انسان دارند، در واقع به یک سلسله سؤالات بنیادی درباره سرشت آدمی مربوط می‌شود که هنوز هم این پرسش‌ها برای متفکران مطرح است و می‌توان گفت همین پرسش‌ها با ویژگی‌های اساسی انسان ارتباط دارد (شاملو، ۱۳۷۷). موضعی که هر نظریه درباره ماهیت انسان اتخاذ می‌کند، بنیاد هرگونه نظریه پردازی در حوزه تعلیم و تربیت است (دهقان، ۱۳۸۲). در این نوشتار بر آنیم تا با استناد به مبانی فلسفی حکمت اشراق به عنوان یکی از فلسفه‌های نافذ اسلامی و فهم انسان‌شناسی این فلسفه، راه ساخت یک نظریه دینی در تعلیم و تربیت را هموار سازیم. می‌توان ادعا کرد که بدون اشاره به این مفروضات، فهم نظریه‌های تربیتی ممکن نیست. این مفروضه‌ها در چند مؤلفه دو قطبی مورد بحث قرار می‌گیرند. در هر کدام از این مفروضه‌های دوقطبی انسان‌شناختی، آنها را در فلسفه اشراق مورد واکاوی قرار داده و جایگاه آن‌را در این طیف‌ها مشخص می‌کنیم. همان‌گونه که جرالگوتک یکی از راههای ساخت نظریه‌های تربیتی را اشتقاق آنها از مبانی فلسفی می‌داند و اعتقاد دارد نظریه‌های اشتقاقی از حوزه‌های وسیع‌تر دانش و معرفت بشری مانند مکاتب و دیدگاه‌های فلسفی نشأت می‌گیرند (گوتک، ۱۳۸۸)، در این مقاله سعی می‌شود با استناد به قلمروهای فلسفی حکمت اشراق به ویژه قلمرو انسان‌شناسی این فلسفه و تشریح و توصیف مفروضه‌های اساسی انسان‌شناسی آن، مبنایی برای نظریه‌ای دینی در تعلیم و تربیت فراهم شود.

پرسش‌های پژوهش:

- مفروضه‌های اساسی انسان‌شناسانه حکمت اشراق کدامند؟
- عناصر رویکرد تعلیم و تربیت اشراقی کدامند؟

^۱ کارشناس ارشد فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شیراز؛ Mobina_aziz511@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شیراز؛ dehghanir@yahoo.com

شناخت واقعیت‌های موجود و پی‌بردن به روابط میان آنها مستلزم انتخاب روش پژوهشی مناسب است. در این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی-استنتاجی به استخراج مؤلفه‌های تعلیم و تربیت اشراقی بر اساس مفروضه‌های انسان‌شناسانه حکمت اشراق، پرداخته می‌شود.

سهروردی یکی از برجسته‌ترین چهره‌های تاریخ حکمت اسلامی و فرهنگ ایران زمین است، چه از لحاظ قدرت تفکر و ارزش اندیشه و نظام فکری و چه از جهت زیبایی کلام و توجه عمیق به زبان فلسفی (موحد، ۱۳۸۴). ابتدا باید گفت که سهروردی در بسیاری از موارد با هم‌اندیشان زمان خود اختلاف اندیشه‌ای داشته، زیرا او زیر نفوذ و تاثیر زیاد حکمای قدیم ایرانی بوده است، طوری که در حکمت اشراقی خود از اصطلاحات دینی زرتشتی و الفاظ آنان زیاد استفاده کرده و در روزگار خویش، بزرگ‌ترین مدافع حکمت خسروانی ایران تلقی می‌گردید (نصر، ۱۳۷۸). آثار سهروردی نشان می‌دهد که او از فلسفه متداول در ایران، خاصه فلسفه متمایل به عرفان که در طریقت زرتشت دیده می‌شود، استفاده کرده و این همان طریقی است که به حکمت خسروانی تعبیر می‌شود (نصر، ۱۳۸۶). البته پیش از وی افلاطون هم به اندیشه‌های زرتشت اظهار تمایل کرده است (همان). سهروردی همانند ایرانیان باستان، وجود را به عنوان "نور" تعبیر می‌کند. مفهوم نور از یک سو، با مفهوم "خره" و از سوی دیگر، با آیات سوره نور در قرآن کریم پیوند پیدا می‌کند. وی «خره» را نوری می‌داند که نفس و بدن به آن روشن می‌شوند (کربن، ۱۳۷۸). او در کتاب *هیاکل النور*، از آرمان‌رهایی نور اسیر شده در جسم سخن می‌گوید (موحد، ۱۳۸۴). هم‌چنین "عشق" را به مثابه اساس نظام کیهانی می‌داند که در تمام پدیده‌های جهان هستی جاری و ساری است (سهروردی، ۱۳۵۶). "هانری کربن"، حکمت اشراق را گذار از "حماسه پهلوانی" ایران باستان به "حماسه عرفانی" ایران در دوره اسلامی می‌داند (شایگان، ۱۳۷۱). در این نوشتار پس از بررسی سیر اندیشه‌های شیخ اشراق سعی می‌شود به دلالت‌های تربیتی آن پرداخته شود. با اینکه تلویحات تربیتی در جای جای آثار اشراقی به چشم می‌خورد لکن در باب تعلیم و تربیت، به خصوص با نگاهی که ما امروزه به این مفهوم داریم، بحثی منسجم صورت نگرفته است. کار اصلی محقق در این پژوهش، استخراج، انسجام و تدوین رویکرد تربیتی بر مبنای حکمت اشراق است؛ به عنوان مثال در برخی از آثار و متون اشراقی به ماهیت انسان و مفروضه‌های اساسی انسان‌شناختی پرداخته شده است و در بسیاری از موارد، اشاراتی عمیق به نفس و مراحل سیر و سلوک و خودشناسی شده است. در برخی از آثار، همچون رساله *غربت‌الغریبه سهروردی* به نوعی به اضطراب وجودی بشر اشاره شده است. این موارد در برخی آثار اشراقی به صورت واضح و در برخی دیگر در لفافه و به صورت رمزآلود اشاره شده است. بنابراین کار محقق در این پژوهش، در مرتبه نخست تلاشی است جهت فهم و تشریح حکمت اشراقی به ویژه قلمرو

انسان‌شناسی آن و سپس استخراج مفاهیم و ساختار تربیت اشراقی به نحوی که بتوان بر مبنای فهم و تشریح مفروضه‌های اساسی درباره ماهیت انسان در این فلسفه، به الگویی در تعلیم و تربیت رسید.

یافته های پژوهش:

مهم‌ترین ویژگی حکمت اشراق، که موجب تمایز آن از حکمت مشائی و نزدیکی به عرفان می‌شود، توجه و اهتمام به نقش تجلیات و اشراقاتی است که پس از تزکیه باطنی، بر قلب آدمی می‌تابد و ضمیر او را روشن می‌کند. از این‌رو، به نظر شیخ اشراق، حکیم کسی است که شهود داشته و این نور بر جان او تأیید باشد. بررسی محققین نشان می‌دهد در حکمت اشراق، انسان موجودی است انتخابگر، منطقی، دارای فطرت الهی، انعطاف‌پذیر، کمال‌گرا و درون‌کنش‌گر. لذا بر اساس اصول و مبانی استخراج شده از این فلسفه، می‌توان روش‌های تربیتی را استخراج نمود. روش‌هایی که بر کشف و شهود درونی و اشراق تأکید دارند. بر اساس مفروضات انسان‌شناسانه حکمت اشراق، روش‌شناسی اشراقی او قابل تحلیل و تفسیر می‌باشد.

واژگان کلیدی: ماهیت انسان، نظریه تربیتی، انسان‌شناسی، حکمت اشراق.

فهرست منابع:

- دهقان، داود. (۱۳۸۲). **تبیین خاستگاههای فلسفی نظریه‌های رایج مشاوره و روان‌درمانی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه شیراز.
- سهروردی، شهاب‌الدین. (۱۳۷۷). **حکمت‌الاشراق** (ترجمه سید جعفر سجادی). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- سهروردی، شهاب‌الدین یحیی. (۱۳۷۲). **مجموعه مصنفات** (تصحیح سید حسین نصر). تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- سهروردی، شهاب‌الدین. (۱۳۵۶). **مجموعه مصنفات شیخ الاشراق**، جلد ۱ (به اهتمام هانری کرین). تهران: انجمن حکمت و فلسفه.
- سهروردی، شهاب‌الدین یحیی. (۱۳۷۹). **رساله هیاکل النور** (تصحیح و مقدمه محمد کریمی زنجانی اصل). تهران: نقطه.
- شاملو، سعید. (۱۳۷۷). **مکتب‌ها و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت**. تهران: رشد.
- شایگان، داریوش. (۱۳۸۰). **بت‌های ذهنی و خاطره ازلی**. تهران: امیرکبیر.
- شایگان، داریوش. (۱۳۸۱). **افسون زدگی جدید: هویت چهل تکه و تفکر سیار** (ترجمه فاطمه ولیانی). تهران: فرزانه.
- شایگان، داریوش. (۱۳۷۱). **آفاق تفکر معنوی در اسلام ایرانی** (ترجمه باقر پرهام). تهران: آگاه.
- کرین، هانری. (۱۳۶۹). **فلسفه ایرانی و فلسفه تطبیقی** (ترجمه جواد طباطبائی). تهران: توس.
- کرین، هانری. (۱۳۷۸). **سهروردی، شیخ اشراق** (ترجمه جواد طباطبائی). در کتاب منتخبی از مقالات فارسی درباره شیخ اشراق سهروردی (به اهتمام سید حسین عرب). تهران: شفیع.
- گوتک، جرالد ال. (۱۳۸۸). **مکاتب فلسفی و آراء تربیتی** (ترجمه دکتر محمدجعفر پاک سرشت). تهران: سمت.
- موحد، صمد. (۱۳۸۴). **نگاهی به سرچشمه‌های حکمت اشراق**. تهران: طهوری.
- نصر، حسین. (۱۹۸۹). **انسان و طبیعت: بحران معنوی انسان متجدد** (ترجمه عبدالرحیم گواهی). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

-
- نصر، سید حسین. (۱۳۸۶). **سه حکیم مسلمان** (ترجمه احمد آرام). تهران: امیرکبیر.
- نصر، سید حسین. (۱۳۷۸). **مفسر غربت و شهید طریق معرفت**. در کتاب منتخبی از مقالات فارسی درباره شیخ اشراق سهروردی (به اهتمام سید حسین عرب). تهران: شفیعی.

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

توجه: بررسی مقاله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

PROPOSAL
پروپوزال

توجه: پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

ISI
Scopus

توجه: آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو